

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
MENŲ FAKULTETAS
TAIKOMOSIOS DAILĖS IR TECHNOLOGIJŲ KATEDRA

LINA STEPANAVIČIŪTĖ

Dailės magistrantūros (specializacija – oda) studentė

Moteriškų odos aksesuarų kolekcija

DEJA VU – AFRIKA

MAGISTRO DARBAS

Mokslinis darbo vadovas
Doc. Albinas Kavaliauskas
Recenzentas
Dr. Gedutė Grigaliūnaitė

Šiauliai. 2009

ŠIAULIAI UNIVERSITY
FACULTY OF ART
DEPARTMENT OF APPLIED ART AND TECHNOLOGIES

Lina Stepanavičiūtė

Student of Art (leather) postgraduate studies

DEJA VU AFRICA

Women's accessories collection

Master's Thesis

The scientific superintendent dr.
Albinas Kavaliauskas
The reviewer
dr. Gedutė Grigaliūnaitė

Šiauliai, 2010

Santrauka

Diplominiame darbe „Deja vu Afrika“ nagrinėjama, Afrikos tradicinė taikomojo meno estetinė sankloda ir jos semantika. Ieškoma sąsajų tarp Afrikietiškos ir Baltiškosios kultūrų. Juodasis žemynas turtingas ne tik gamta, bet ir įstabiu etniniu paveldu. Afrikos archajiškos kultūrinės tradicijos yra gyvos ir šiandieną tenyškčių žmonių papročiuose, buityje, religinėse apeigose. Tai platus tyrimų ir interpretacijų laukas, leidžiantis pasireikšti neribotai fantazijai.

Tyrinėjant afrikietiškos kultūros simbolius, kartu praplečiama mūsų baltiškujų simbolių samprata. Šia studija siekiama parodyti, kad netikėtas atpažįstamumo jausmas, kylantis kūrėjui, gali būti inspiruotas ir kituose kraštuose realiai egzistuojančių simbolių.

Šešių modelių kolekcija „Deja vu Afrika“ – tai žvilgsnis kitu kampu į Afrikietiškas tradicines rankines, kuriomis interpretuojant siekiama suteikti sukurtai rankinių kolekcijai savito išskirtinumo.

Kūrybinė idėja inspiruota tradicinės Afrikos moterų audeklinės skaros khanga. Tai skara-aksesuaras, kuri labai plačiai naudojama čiabuvių. Joje šio žemyno moterys nešioja savo vaikus, daiktus, jomis puošiasi pačios. Kolekcijoje tradicinė skara virsta konceptualiomis odinėmis rankinėmis, krepšiais, kišenėmis. Aksesuaruose naudojamos tradicinės ir savitos odos pynimo, dažymo technologijos, organiškasis spalvų bei formų žaismas.

Summary

The final thesis "De javu Africa" analyses aesthetical background and semantics of traditional applied art of Africa. The interfaces between African and Baltic cultures are being searched. The black continent is rich not only in its nature but in its magnificent aesthetic heritage, too. African archaic cultural traditions are alive in the customs of indigenous people, their everyday life and religious rituals. It is a wide field for research and interpretations, which allows manifestation of unlimited imagination.

Exploration of African cultural symbols expands the conception of our Baltic symbols. This study aims to show that a sudden feeling of recognizability that comes over creator may be inspired by the symbols actually existing in other countries.

The collection of six models "De javu Africa" is a glimpse from a different angle in African traditional handbags, the interpretation of which is intended to provide specific uniqueness to the designed collection of handbags.

The creative idea has been inspired by traditional African women fabric shawl called *khanga*. This is the shawl – accessory which is widely used by African women. They carry their children and things by them as well as smarten themselves by wearing them. In the collection traditional shawl becomes conceptual leather handbags, bags and pockets. In accessories traditional and peculiar technologies of leather weaving and dyeing are used, as well as organic play of colours and forms is applied.

Turinys

IVADAS

I. FILOSOFINIS DARBO PAGRINDIMAS.....	10
1.1 Deja vu mistika ir K. G. Jungo archetipų teorija.....	11
1.2 Bendrasis skirtingų kultūrų vardiklis: simboliai ir ženklai .	
1.2.1 Simbolio svarba taikomojoje dailėje.....	13
1.2.2 Baltiškosios kultūros simbolikos semantika, bendrakultūrinis aspektas.	15
1.3 Afrika – tradicija ir šiuolaikiškumas kultūroje.....	19
1.3.1 Tradicinė Afrikos tautų estetikos samprata ir grožio kanonai.....	20
1.3.2 Šiuolaikinės kultūros esminiai bruožai Afrikoje.	24
II. ŠIUOLAIKINĖS MADOS KONCEPTUALUMAS IR EKLEKTIKA	
2.1 Eklektika ir konceptualumas šiuolaikinės mados esminis bruožas..	26
2.2 Art deco – įmantri prabanga iš Rytų.....	29
2.3 Skirtingų kultūrų interpretacijos šiuolaikinių dizainerių kūryboje	
2.3.1 Įvairių etninių grupių aprangos stiliaus atsiradimas europietiškoje madoje...32	
III. KŪRYBINIO PROJEKTO REALIZAVIMAS	
3.1 Kolekcijos idėja – koncepcija – artimiausių prototipų analizė.....	34
3.2 Meninės vizualizavimo priemonės: eskizai.....	36
3.2 Odos technologinių galimybių studija.....	37
3.3 Konstrukcinio sprendimo paieškos	38
3.4 Galutinis meninis sprendimas	40

IŠVADOS

LITERATŪROS SĄRAŠAS

PRIEDAS NR.1

PRIEDAS NR.2

PRIEDAS NR.3

PRIEDAS NR.4

PRIEDAS NR.5

PRIEDAS NR.6

IVADAS

Mados pasaulis yra ta sritis, kuri suteikia pilną laisvę menininko interpretacijoms. Tačiau gilinantis į pasirinktą temą, svarbu remtis ir jau egzistuojančiomis filosofijos teorijomis. Šių dienų mada tiesiog žongliuoja kultūrinėmis užuominomis, o dizaineriams erudicija tampa vienu būtiniausių kūrybos įnagių. Juk, kaip ir šaradų žaidėjai, dizaineriai sukurtu įvaizdžiu, drabužiais, muzika ir netgi vietos parinkimu dažnai užmena mįslės.

Tas keistas jausmas, nors kartą gyvenime aplanko kiekvieną. Kažką stebėdami suvokiame: man taip jau buvo – čia jau buvau, veikiau tą patį, girdėjau tuos pačius žodžius, mačiau tą patį vaizdą. Šis fenomenas vadinasi *deja vu* (pranc. – jau matyta). Fenomenas yra labai paplitęs, tyrimai rodo, kad bent kartą *déjà vu* išgyvenę yra per 70% žmonių. Terminas pirmą kartą panaudotas XX a. pradžioje prancūzo Emile Boirac knygoje „*L'Avenir des sciences psychiques*“.

Šiame tyrimo darbe *deja vu* tema atskleidžiama per simbolius, ženklus, pasikartojimą. Remiamasi *semiotine* tyrimo metodika. Pagrindinė tema – tapatumo ženklų skirtingose kultūrose paieška. Manoma, jog atpažįstamumo fenomenas ne visada yra atsitiktinis, todėl ieškoma sąsajų tarp dviejų kultūrų - Afrikos ir Baltų.

„Žmogui simboliai yra būtini, kad visa tai, ko jis negali paprastai išsivaizduoti, perkeltų į savo suvokimo erdvę ir galėtų siekdamas tikslo išsiaiškinti“ – teigia H. Biedermann. Šiandien simbolikos gausu įvairiose gyvenimo sferose. Ji mus įtakoja nuolat, persmelkia kasdienę kalbą, buitį. Jos yra visur, kur norima pasakyti šį tą daugiau, nei vien tik banalią išorinę reikšmę.

Kodėl *deja vu* Afrika? Ši idėja kilo ne atsitiktinai. Tam yra trys priežastys.

Pirmoji yra ta, jog Afrikos žemynas dažnai siejamas su žmonijos gimimo lopšiu, yra keliamos hipotezės, jog žmogus būtent iš šio pasaulio taško paplito į kitus kontinentus. Nauja žmonių iš viso pasaulio genetinė analizė dar labiau patvirtina idėją, jog žmonių kilmė afrikietiška. Tyrime, kurio metu stebėti skirtumai ir panašumai, dalyvavo 938 individai net iš 51 populiacijos. Mokslininkai peržiūrėjo 650 000 skirtumų kiekviename DNR juos lygindami vienus su kitais. Iki šiol niekada nebuvo nagrinėjama tiek daug DNR sekų vienu metu. Faktas, kad gal būt su šiuo žemynu mus sieja bendra kilmė, paskatino domėtis juodojo žemyno kultūra.

Antroji priežastis yra ta, jog tai vienintelis kraštas, kuriame papročiai, tradicijos ir visi kiti kultūros elementai ne tik kad išlikę žmonių buityje, bet ir tęsia

toliau savo gyvenimą. Globalizacija palietusi didžiausius Afrikos miestus, tačiau paprotinė kultūra ir pasaulėžiūra keičiasi ne taip sparčiai kaip sklinda civilizacijos mąstai. Etno kultūra šiame žemyne gyva, žavinti savo primityvumu ir įstabiu puošnumu. Tai neišsenkantis įkvėpimo šaltinis menininkams.

Trečioji priežastis ta, jog šiais visuotinės globalizacijos laikais pažinti svetimas kultūras yra tiesiog būtina, nes tik taip ugdoma pagarba ir tolerancija kitų tautų atstovams.

Hipotezė

Juodasis žemynas turtingas ne tik įstabia gamta, bet ir savo etniniu paveldu. Tyrinėjant afrikietiškos kultūros simbolius, kartu praplečiama mūsų baltiškųjų simbolių samprata. Šia studija siekiama parodyti, kad netikėtas atpažįstamumo jausmas, kylantis kūrėjui, gali būti inspiruotas ir kituose kraštuose realiai egzistuojančių simbolių.

Darbe nagrinėjama problema.

Kiek tam tikros šalies kultūra gali veikti mados raidą, siluetą, formą? Žodyje „etninis“ slepiasi visos šalies daugiasluoksnis kultūrinis identitetas. Tautodailės ornamentai puošiantys audinius, turi galingą užtaisą – semantinę gelmę. Istoriskai susiklostę kultūriniai klodai yra nuorodos į šalies istoriją, simboliką, mitologiją.

Žmogus kaip individas nuo pat gimimo yra susietas su savo protėvių žeme. Tapatybė svarbi visoms tautoms. Tačiau daugumą jų sieja ir panašūs archajiški simboliai, kurie yra suprantami be žodžių. Tai nebyli kalba kurią žmogus sąmoningai ar nesąmoningai atpažįsta. Teorinėje darbo dalyje nagrinėjama dviejų kultūrų, Baltų ir Afrikos, taikomojo meno simbolika, ieškoma sąsajų tarp jų. Odos aksesuarų kolekcijoje, naudojant įvairias raiškos priemones, siekiama parodyti asmeninį požiūrį į kitos kultūros tradicinį meną. Norima pabrėžti simbolio svarbą šiuolaikiniuose aksesuaruose,

Darbo aktualumas. Darbe keliamas aktualumo klausimas nagrinėjamas dviem aspektais, teoriniu ir taikomuoju.

Globalinėmis nuotaikomis gyvenančiame pasaulyje susidomėjimas savos tapatybės paieškomis – natūralus procesas. Etno atsiranda tada, kai pajuntame sąsają su praeitimi. Žmogui būtina pažinti savo šaknis, kad suprastu dabartį. Be to, darbe nagrinėjama ir meno stilių difuzija, kuri aktuali šiandienai.

Aptariant praktinį darbo aktualumą, galima teigti, jog taikomoji odos dailė yra ta sritis, kurioje kalbėti menine etno kalba yra būtina. Ši tema odos aksesuaruose nėra nauja, tačiau savitas požiūris į tradiciją visada įneša kažką įdomaus. Šiandieną nėra vienas naujas mados sezonas neapsieina be vienokio ar kitokio etno stiliaus interpretavimo drabužyje ar aksesuare. Keičiasi tik forma, kontekstas. Lyginant su pasauliu, Lietuvoje odinių aksesuarų (rankinių, papuošalų) menas vis dar turi neužpildytų nišų. Analizuojant esamos autorinės ir pramoninės produkcijos padėtį, pastebima tai, jog serijinė gamyba niekuo nesiskiria nuo importuojamos iš užsienio. Tuo tarpu autorinės kolekcijos dažnai apsiriboja tradicinėmis formomis ir labiau orientuotos į vartotojų poreikius. Pateikti savitą požiūrį į taikomą odos meną svarbu ir dėl to, kad šiandienos aktualijos verčia žmogų ieškoti ir rinktis daiktą turintį ne tik ilgalaikę materialinę bet ir meninę vertę.

Darbo tikslas – šešių moteriškų aksesuarų - rankinių kolekcija. Tikslas yra sukurti įdomius, išraiškingus odos dizaino darbus, kurie savyje sietu archajiškos kultūros paveldą ir šiandieninės mados konceptualumą.

Darbo objektas yra Afrikos taikomosios dailės paveldo studijos, kuriomis remiantis kuriama šiuolaikinių aksesuarų kolekcija. Tyrimo objektas yra moteriška afrikietiška audeklinė skara *khanga* . Ši skara yra pirminė idėja, kuria remiamasi vystant tolimesnę kolekcijos koncepciją.

Uždaviniai

1. Suformuluoti darbo koncepciją, pagrįstą filosofiniais, menotyriniais , socialiniais aspektais.
2. Remiantis atliktais tyrimais ir prototipų analize konkretizuoti kūrybinio darbo stilistiką, koloristiką ir kitus reikalingus sprendimus.
3. Numatyti kūrybinio darbo apimtį ir suformuluoti sudėtinių dalių projektinius sprendimus.
4. Kolekcijos gaminių projektavimas ir grafinis kolekcijos apipavidalinimas

Magistrinio darbo bazė.

Metodologinė nuostata: Savo darbo koncepciją apibūdinau kaip konceptualaus etno stiliaus paiešką. Pagrindinė idėja – simbolinio tapatumo paieška, dviejų skirtingų kultūrų taikomojoje dailėje.

Šiame magistro darbe remiamasi filosofijos, *etnografijos* mokslo ir meno istorijos žiniomis.

Magistro darbas remiasi *semiotikos* (J. Lotmann), kultūrinės antropologijos atstovų G. P. Murdock ir Clifford Geertz požiūriais, bei K.Jungo *archetipų teorija*.

Taip pat šiomis meno: tradicinio Afrikos taikomojo meno istorija, tradicinio baltų meno istorija, *simbolizmo, art deco, eklektikos, konceptualiojo meno kryptimis*.

Metodika . Magistrinio darbo teorinėje dalyje naudojama mokslinės literatūros analizavimo, sintezavimo, interpretavimo metodika. Kūrybiniame darbe naudojama odos meninio modeliavimo, dažymo, pynimo metodika.

Kolekcijos meninis vizualizavimas atliekamas eskizuojuant aksesuarus popieriuje, vėliau juos modeliuojant iš medžiagos. Gaminų atlikimo technologijos parenkamos atliekant eksperimentinius ieškojimus. Pasirinkus labiausiai tinkamus išreikšti idėjai, daromi pirminiai bandiniai, vėliau modeliuojami gaminiai.

Magistro darbo planas

1. Temos bei idėjos formulavimas (1 semestras)
2. Darbo koncepcijos įvardijimas(1-2 semestras)
3. Darbo tikslų bei uždavinių nustatymas(2 semestras)
4. Informacijos rinkimas(1-2 semestras)
5. Prototipų analizė(2 semestras)
6. Eskizavimas, įvairūs ieškojimai. (2-3 semestras)
7. Projektavimas (2-3 semestras)
8. Grafinis apipavidalinimas(3 semestras)
9. Teorinės dalies parengimas(2 semestras)
10. Ruošimasis galutiniam pristatymui ir magistro darbo gynimui (3 semestras)

Rezultatų naujumas. Tyrimo darbe ieškant Afrikos ir Baltų kultūros panašumų taikomojoje dailėje, atrandama bendrų sąsajų. Tai archajiškos formos, organiškumas papuošaluose, panašūs ženklai ir spalvos tekstilės audiniuose. Interpretuojant afrikietišką rankinę, naujai pateikiama iš pirmo žvilgsnio paprasta moteriška skara. Ji tampa rankine, vėliau dekoratyviomis kišenėmis, o paskutiniame modelyje virsta tarsi gobtuvu – dubeniu. Konceptualus sprendimas parodo, kad ir pats elementariausias moteriškas atributas gali būti puiki idėja ir paieškų laukas naujiems sprendimams.

Teorinis darbo reikšmingumas. Sukaupta teorinė medžiaga bei jos analizė, gali būti naudojama kaip pažintinė priemonė įvairiems edukaciniams projektams, taip pat iškelta hipotezė gali paskatinti domėtis kitais Afrikos dailės reiškiniiais.

Praktinis darbo reikšmingumas. Oda kaip medžiaga savyje sieja archajiškumą, ekologiją ir prabangą. Ši moteriškų odos aksesuarų kolekcija yra šiuolaikinė, konceptuali, jos elementus galima puikiai pritaikyti kostiumo garderobe, taip pat jie gali tarnauti kaip prototipai kuriant serijinės gamybos rankines. Kuriant kolekciją buvo galvojama apie išskirtinį stilių, kuris ne tik papildytų bet ir įneštų naują požiūrį į lietuvišką odos aksesuarą.

I. FILOSOFINIS DARBO PAGRINDIMAS

Žmogaus pasaulėžiūrą sąlygoja ta kultūra, kurioje jis gyvena. Pati kultūros sąvoka yra plati, apimanti įvairias mokslo ir meno sritis. Pasak garsaus kultūros antropologo C. Geertz „Kultūra – ne daiktas, kurio atsiradimo ir funkcionavimo priežastis reikėtų paaiškinti, o tekstas, dažniausiai parašytas sunkiai suprantama kalba, tokių tekstų visuma, kurią reikia skaityti, interpretuoti, aiškintis joje glūdinčias prasmes.“

Kultūrą visų pirma sąlygoja gyvenamoji socialinė bei gamtinė aplinka. Skirtingos klimato ir gyvenimo sąlygos formuoja tradicijas, gyvenimo būdą ir daugelį kitų aspektų kurie įtakoja bendruomenės *mentalitetą*. Tačiau kintantis laikmetis kuria naujas tendencijas. Nykstanti tiesioginė priklausomybė nuo supančios gamtinės aplinkos po truputį niveliuoja ir kultūrinius skirtumus.

Svarbus aspektas yra tas, jog nepaisant susiformavusių skirtumų, yra ir nemažai panašių, bendražmogiškų sąsajų.. Kokios gi jos?

Pasak R. Račiūnaitės: „, Universalius bendrakultūrinius dalykus galima aiškinti tiek natūraliais įgimtais bendražmogiškais žmonių poreikiais (biologiniais ir visuomeniniais), tiek bendrais elementariais mąstymo ir veiklos archetipais. Tarkim, visose kultūrose egzistuoja vienoks ar kitoks menas, vienoks ar kitoks maisto ruošimo būdas, vienokia ar kitokia moralės ir grožio samprata ir pan.“ Taigi galima teigti, jog visos atskiros kultūros dalys glaudžiai susijusios. Tai tarsi atskiri komponentai sudarantys savitą struktūrą.

Kiekviena kultūra turi savo simbolių sistemą. Pasak R. Račiūnaitės „Ji sukuria tam tikras daiktų ir reiškinių reikšmes, kurios yra suprantamos tik tos konkrečios kultūros ribose. Tai , kas vienoje kultūroje vertinga, gražu, moralu, normalu, kitoje kultūroje gali būti traktuojama kaip nereikšminga, bjauru, amoralu ar nenormalu“. Įvairiose tautose gyvuojantys estetikos kanonai nėra vienadieniai. Tai per tūkstančius metų susiklosčiusių kultūros klodų išdava.

1.2 De Javu mistika ir K.G. Jungo archetipų teorija

„Kiekvienoje meninio simbolizmo srityje esama paslapties ir mistifikacijos elementų, tendencijos ieškoti ilgesnio, labiau vingiuoto ir sunkiau įveikiamo kelio“ – Eugenijus Ališanka.(1992).

Žmogaus psichika neatsiejama gamtos dalis. Jos paslaptis yra begalinė, fenomenali ir kelianti vis daugiau klausimų. Simbolis savyje neša dalį šios paslapties, jis savyje jungia praeitį ir ateitį, gali įgyti pranašystės funkciją. Dauguma magijos, religijos apeigų neapsieina be simbolių ritualų, ženklų bei kitų atributų.

Tyrimo darbe, kaip vienu iš tyrimo metodų, remiuosi šveicarų mokslininko **Karlo Gustavo Jungo archetipų teorija**. Joje *archetipas* apibūdinamas taip: „Struktūriniai kolektyvinės sąmonės elementai kaip visų psichinių procesų ir išgyvenimų potenciali galimybė.“ Ši teorija glaudžiai siejasi su darbe keliamais klausimais. Simbolio archajiška prigimtis leidžia daryti prielaidą, jog iš dalies *de javu* arba atpažįstamumo fenomenas glūdi žmonių kolektyvinėje sąmonėje. Ir tai tik vienas iš spėjimų, kuriais remiantis siekiama suvokti šį fenomeną.

Menininko kūryboje visa ko pagrindą sudaro emocinis idėjos užtaisas - įkvėpimas. Įkvėpimo šaltiniai yra įvairūs, dažnai netgi tokie, apie kuriuos nenučiuoja net pats autorius. Tai gali būti seniai regėtas sapnas ar vaikystės išpūdis, kuris atgimsta sąmonėje, taip pat įvairios mistinės patirtys paliekančios daug neatsakytų klausimų.

Kas yra *de javu*? Kiek šis psichikos fenomenas gali įtakoti menininko kūrybą? Šie ir daugelis kitų klausimų verčia įdėmiau patyrinėti šios mistinės patirties egzistavimą.

Deja vu būseną žmogus patiria pajutęs, kad tam tikras įvykis ar objektas jam pažįstamas, nors pats negali paaiškinti iš kur. Kartais kaip jau žinomi suvokiami dalykai, kurių žmogus tikrai niekaip negalėjo patirti šiame gyvenime. Jis taip pat gali turėti formą *deja entendu* (jau girdėta), *deja lu* (jau skaityta) arba *deja eprouve* (jau patirta).

Vienas iš pirmųjų paaiškinti *deja vu* fenomeną bandė *Zigmundas Froidas*. Jis spėjo, kad „jau matyto“ jausmas žmogui kyla staiga atgijus sąmoninėms fantazijoms. Didysis šveicarų psichologas ir filosofas Zigmundo Froido pasiekėjas, *Karlas Gustavas Jungas* teigė, kad *deja vu* jausmas pirmą kartą jį aplankė dvylikos metų. Nuo to karto jis įtikėjo, kad paraleliai ir iš dalies gyvena

XVIII amžiuje. Kartą jį pakėrėjo paveikslas, kuriame buvo pavaizduotas kažkoks daktaras Staklbergeris. Jo batus Jungas iš karto pripažino savais. Dar daugiau, psichologas tikėjo, kad gimė ne 1875 metais, o 1775-aisiais. Kelionės į Nairobį metu profesorius pamatė juodaodį vyrą, pasirėmusį į ietį. Staiga jį apėmė jausmas, kad jau buvo čia prieš du tūkstančius metų ir matė tą patį žmogų.

Šis psichoanalizės specialistas savo archetipų teorija apibūdina taip: „Asmeninės sąmonės turinį sudaro įvairūs emociškai suvokiami psichologiniai kompleksai, formuojantys asmenybės psichinę struktūrą, individualų dvasinį gyvenimą, o kolektyvinės sąmonės pagrindas – mitologiniai provaizdžiai (*Urbilder*), kuriuos Jungas vadina archetipais. Jie yra archajiškos kilmės ir susiję su kolektyvinėje sąmonėje besiskleidžiančiomis struktūrinėmis schemomis, amžinomomis praformomis, archetipiniais išgyvenimais, archajiškais simboliais, kylančiais iš žmonijos priešistorės laikų. Šia prasme archetipai artimi instinktams. „Archetipai – sako Jungas, - tai ne paveldėti instinktai, o polinkis į tipiškų idėjų ir instinktų raišką. [...] Jų kilmė nežinoma, jie gimsta kiekvieną akimirką ir bet kurioje pasaulio dalyje.“ - *A. Andrijauskas*

Pagrindine sudėtingo archetipų pasaulio apraška Jungo koncepcijoje tampa simboliai, kurie aiškinami kaip sąmonės kalba, pagrindinė jos kūrybinės prigimties raiškos forma. „Ženklas, - aiškina jis, - visuomet yra mažiau nei idėja, kurią žymi, o simbolis visuomet išreiškia daugiau nei jo akivaizdi ir tiesioginė reikšmė.“

1.2 BENDRASIS SKIRTINGŲ KULTŪRŲ VARDIKLIS: SIMBOLIAI IR ŽENKLAI.

1.2.1 Simbolio svarba taikomojoje dailėje

„*Symbolis perauga per laiką kaip istoriją,
įauga vis į kitą erdvę.*“

V. Daujotytė

Simbolika yra neatskiriama kiekvienos tautos tradicijos dalis. „Symbolis (gr.*symbolon*), daiktinis, vaizdinis arba garsinis ženklas, žymintis kokią nors sąvoką, turintis kokią nors sutartinę reikšmę, reiškiantis kokią nors idėją. 2. “ (*Taptautinių žodžių žodynas. 1985*). Kultūroje, ypač etnografinėje, simbolinė kalba vaidina bene pagrindinį vaidmenį. Daugelis šiuolaikinių menininkų naudoja savo kūryboje ženklų kalbą.

Simboliką nagrinėja *semiotikos* mokslas, kuris tiria ženklus ir jų sistemas. Semiotika į Europos humanitarinius mokslus įsiveržė septintajame praėjusio amžiaus dešimtmetyje. Ryškiausi šio mokslo atstovai Jurij Lottman, kuris priklauso Maskvos – Tartu semiotinei mokyklai ir Algirdas Julius Greimas (Paryžiaus mokykla). Tačiau šį mokslą tiria ne tik kultūrologai bet ir antropologai. Tiriant taikomosios dailės simbolių reikšmes, antropologų tyrinėjimai be galo svarbūs. Todėl šiame darbe remiamasi ir jų požiūriu .

Vienas iš jų yra *Cliford Geertz*. Pasak A.Sverdiolo „Simboliu jis laiko bet kokią objektą, veiksmą, įvykį, savybę ar santykį, kuris žmogui yra pasaulio suvokimo priemonė. Gyvensena – tai esmiškai simbolinė veikseną būtent ta prasme, kad veiksmai visada turi reikšmę.“ Simbolio reikšmė, jo manymu, neatskiriama nuo vietos ir laiko aplinkybių. Pasak garsaus kultūros antropologo *C. Geertz* „Kultūra – ne daiktas, kurio atsiradimo ir funkcionavimo priežastis reikėtų paaiškinti, o tekstas, dažniausiai parašytas sunkiai suprantama kalba, tokių tekstų visuma, kurią reikia skaityti, interpretuoti, aiškintis joje glūdinčias prasmes.“ Pats autorius tokią kultūrą laiko semiotine. Jo manymu kultūra – tai tarpusavyje susijusių ir susipynusių sistemų – religijos, meno, ideologijos, teisės, netgi sveikos nuovokos ir kt. visuma.

Simbolinė kalba mene yra labai svarbi ir aktuali. Kiekviena meno rūšis turi savo simbolių specifiką, tačiau šiame darbe pabrėžiama siauresnė, taikomosios dailės sritis.

Pradedant nagrinėti simbolių raišką taikomajame mene, visų pirma reikėtų paminėti jų ištakas. Svarbu yra tai, jog senųjų laikų žmogaus pasaulio suvokimas smarkiai skyrėsi nuo dabartinio. Jam būdingas mitinio mastymo modelis. Tam mastymui buvo būdingas pasaulio vienovės suvokimas. Žmogus jautė itin glaudų ryšį su gamta, todėl visatai buvo suteikiami žmogaus bruožai. Buvo manoma kad visatoje viskas turi sielą. Pasak Dr. Dalios Senvaitytės „Buvo manoma, kad žmogaus organizmo ir visatos elementai tapatūs.(...) Neretai aplinkos daiktai net buvo įvardijami žmogaus kūno dalimis.(...). Universaliausias buvo visų keturių žemės pirminių elementų suvokimas – ugnies, žemės, vandens ir oro – buvimo visame kame supratimas“. Mitinis pasaulio suvokimo modelis buvo reiškiamas tam tikru sąmonėje nusistovėjusiu mitologiniu kodu, kuris turėjo pastovias reikšmes. Tai akivaizdus dalykas simbolikoje. Pasak autorės, „Vienas kodų sistemas galima sieti su kitomis kodų sistemomis: gyvūnų, augalų, mėnesių, spalvų, gamtos stichijų, geometrinių simbolių ir t.t. Be to simboliai ir kodai turėjo svarbią komunikacinę paskirtį“.

Simbolika buvo ir yra būdinga ne tik liaudies menui arba kitaip tariant tradiciniams amatams, bet ir vaizduojamajai dailei. Skirtingų laikotarpių dailininkai rėmėsi istoriniu palikimu, kūrė bei interpretavo savo ženklų kalbą. Tai XIX a. pabaigoje susiformavo į naują dailės kryptį – *simbolizmą*.

Šiai kryptiai atsirasti turėjo sudėtingas laikas – XIX ir XX amžių sandūra. Daugelis to meto žmonių buvo nusivylę esama tikrove, išeities ieškojo įvairiuose fantastiniuose mokymuose, tikėjimuose, tolimų šalių mene bei išnykusiose kultūrose. Kūryboje dominavo daug neapibrėžtumo, neaiškių užuominų bei simbolių. Dailininkai perėmė akademizmo bei moderno išraiškos priemones. Žymiausias lietuvių simbolistas *M.K. Čiurlionis*, savo kūryboje plėtojo žmogaus būties, gyvenimo prasmės, meilės, gėrio temas. Jo paveikslai tiesiog dvelkia užburiančia mistika, šviesa ir meilės gelme.

Simbolika šiandieną būdinga įvairioms meno rūšims. Ženklas, kodas – tapo neatsiejama dizaino, reklamos industrijos, kino meno, teatro ir daugelio kitų sričių dalimi. Jeigu *simbolizmo* atsiradimą paskatino amžių sandūra, tai dabartinė dviejų tūkstantmečių riba ne tik paskatino žmonija domėtis ženklų kalba bet ir pažėrė begalę mistinių mokymų, pranašysčių, naujų dvasinių mokymų ir filosofijų. Visa tai įnešė ir savitas, naujas arba atgaivino senas ženklų sistemas. Įvairių sričių menininkams tai tapo naujų idėjų šaltiniu. Žmonijai, pavargusiai nuo materializmo, dvasiniai ieškojimai tampa gyvenimo suvokimo atspirties tašku.

1.2.2 Baltiškosios simbolikos semantika bendrakultūriniu aspektu

Baltai ir baltų menas šiandien pasaulyje dažniausiai tapatinamas su trijų Baltijos respublikų menu. Tačiau mažiau žinoma apie jį tai *etnoso*, gyvenusio Dauguvos ir Nemuno upių baseinuose, rytuose siekusio Volgos ir Okos santaka, o vakaruose – Vyslą, palikimas.

„Baltų kultūros palikimas – mūsų savitumo, tautinio bei asmeninio tapatumo dalis. Tai, kas ateina iš protėvių, kas pažįstama ir artima net nesuprantant, kodėl, kas svarbu ir būtina. Tai, be ko nebūtų mūsų – tokių, kokie esame dabar. Ornamentai ir formos, dainų ir pasakų fragmentai – visa tai sudaro neįkainojamą klodą, iš kurio galima semtis įkvėpimo ir atramos. Tačiau baltiškoji kultūra ir jos artefaktai nėra labai populiarūs šiuolaikinėje lietuvių dailėje; menininkai dažnai (nežinia iš pagarbos ar nuobodulio) vengia bet kokių asociacijų su giliausiomis savo pačių šaknimis. Ir be reikalo. Juk iš tiesų sunku rasti kitą tokią gelmę, kur slypėtų tiek daug nepanaudotų resursų, idėjų, užuominų, tuo tarpu baltiškieji klodai čia, šalia, mūsų istorijoje ir atmintyje“ - *Jurgita Liudavičienė (str. „Baltų menas“ 2009)*

Per amžius besiformavusi pasaulėjautos veikiama meninė tradicija egzistavo be pertrūkių, o archeologinių objektų savastis, vaizdiniai, simboliai, užkoduota įsivaizduojamo pasaulio visuma iki šiol skatina kūrybines idėjas, baltų meno interpretacijas ir net šiuolaikiniame mene tampa ne tik menine forma, bet ir koncepcija, ne tik kūrinium, bet ir kūrybos procesu, performansu ar instaliacija. Senosios kultūros paveldas, jame išlikę prasminiai ženklai įkvepia menininkus naujai permąstyti ir atspindėti šį palikimą ieškant naujo turinio, formos grynumo, improvizacijos ar estetinio pavidalo. Neretai kūrėjams rūpi pirminė archetipinė situacija, suteikianti jų kūriniam praeities dabartyje jauseną.

Kalbėti apie baltų simboliką bendrakultūriniu aspektu yra svarbu todėl, kad galėtume išvelgti savo ir kitų kultūrų sąsajas bei skirtumus. Lyginti baltų kultūrą su Afrikos tautų palikimu yra sudėtinga ir kartu įdomu. Tai tarsi du skirtingi žemės poliai, šiaurietiškas santūrumas ir pietietiška egzotika. Kyla klausimas, kas čia bendro? Bendrumų atrandama nemažai, ir ne vien tik su Afrikos tautomis. Visų pasaulio tautų pavelde atrastume bendrų sąsajų su savo kultūra, vien dėl to, jog tiek ankstyvuosiuose amžiuose, tiek ir šiandieną, buvo ir vis dar yra garbinami pagrindiniai žemiškieji elementai: žemė, ugnis, vanduo ir oras. Nė viena pasaulio

religija neapsieina be pagarbos šiems elementams. Tai kuo žmogus kvėpuoja, ką valgo, kam meldžiasi atspindi jo pasaulėjautoje, buityje, dailėje.

Tiriamajame darbe apibrėžiama siauresnė taikomosios dailės sritis - kostiumas (apranga bei aksesuarai). Tautų kostiumuose atspindi būdingiausia to krašto simbolika: spalva, forma, raštai. Juvelyriniuose dirbiniuose randama archajiška simbolika, kuri žavi savo primityvumu bei daugiaprasmiškumu.

Vieni archajiškiausių simbolių yra **gamtos** ir **kosminiai** elementai. Jie žavi savo paprasta ir kartu sudėtinga magine kalba. Saulės, Mėnulio ir žvaigždžių ženklų aptinkama visų tautų pirmykščiame mene. Jie buvo kuriami pirmiausia praktiniais tikslais, manant kad gali tarpininkauti tarp žmonių ir kosmoso.

Dangaus kūnai (saulė, mėnulis)

Pasak *J. Vaiškūno (1992)*: „Saulės ir Mėnulio simbolikos ištakos sietinos su ankstyvuojū paleolitu, o šių šviesulių simbolių susidarymui lemiamą įtaką greičiausiai bus turėję atidžiai stebėti jų regimieji pavidalai. Tuo gali būti paaiškinamas ir šių simbolių bendras tarptautinis, „archetipinis“ paplitimas.“ Šių simbolių daugiaprasmiškumas, įvairūs vaizdavimo būdai būdingi visoms pasaulio tautoms.

Svastika, sūkurėlis – kryžius su užlenktais galais. Tai plačiai paplitęs **saulės**, ugnies ir kūrimo simbolis. Pasak *V. Tumėno(1992)*: „Archeologinė pastarųjų dešimtmečių medžiaga įrodė, jog svastikos ornamentas egzistavo dar *eneolito* epochoje Irano ir Vidurinės Azijos tautose bei kitur.“ Taip pat galima paminėti jog svastika – šventas *induizmo*, *budizmo* ir *džainizmo* simbolis. Afrikos tautų simbolikoje šis simbolis taip pat sutinkamas. Saulės ir mėnulio simbolika siejama su vyro ir moters įvaizdžiu.

Mėnuo (mėnulis) vaizdžiai išreiškiantis gimimo, pilnėjimo ir dilimo vyksmą, galėjo būti pirmuoju simboliu, nusakančiu žmogaus, gamtos ir galbūt visos Visatos gyvenimą.

Geometriniai motyvai. Baltiškoji tradicija ir Afrikos egzotika

Geometriniai motyvai yra vieni dažniausių senovės žmonių, taip pat ir baltų, mene. Praeityje kūrėjai puošė savo dirbinius, tačiau koks tos puošybos sumanymas – estetinis?maginis? – galima tik spėlioti. Geometriniai motyvai baltų žemėse aptinkami nuo Va. pr. Kr. Iki viduramžių ant daugelio papuošalų grupių ir aprangos elementų.

Audiniai. Ilgiausiai senąsias tradicijas išlaiko austiniai aprangos priedai, būdingi tradiciniams moterų drabužiams. Vilnonės gobiamosios skaros, vainikai ir juostos yra puošniausios tradicinio moterų kostiumo dalys. Nesigilinant į audimo technologijas, galima teigti, kad šios detalės išliko nedaug pakitusios nuo vidurinio geležies amžiaus iki XIXa. pradžios.

Antropomorfinis ir zoomorfinis motyvas

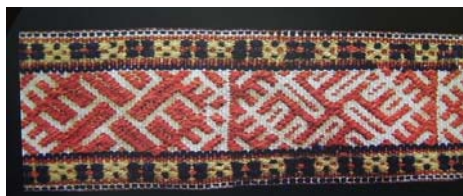
Žmogaus ir žvėries atvaizdai – labiausiai pastebimi dailės motyvai nuo pirmųjų akmens amžiaus raižinių iki šiuolaikinių medijų menų. Zoomorfinių motyvų baltų papuošaluose yra daug ir įvairių, tuo tarpu žmogus vaizduotas palyginti retai.

Žmogaus atvaizdai taikomojoje dailėje žinomi jau akmens amžiuje. Tačiau pasak *Jurgitos Liudavičienės*. „su baltais galima sieti tik romėniškojo laikotarpio ažūrinius papuošalus. Juose išplėtotas iš geometrinių figūrų - rombų, trikampių, puse mėnulių, svastikų, kryžių, apskritimų – sudarytas ornamentas. Jame retai pasitaikančios žmonių figūros taip gerai integruotos į papuošalo kompoziciją, kad net sunku jas atpažinti.,,

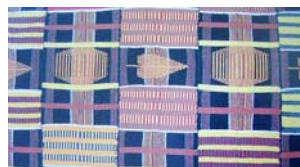
lentelė nr.1

Baltiškoji simbolika	Afrikos tautų simbolika
Kosminių kūnų motyvai	
<div data-bbox="373 1464 647 1733" data-label="Image"> </div> <div data-bbox="392 1733 628 1760" data-label="Caption"> <p>Saulės simbolis baltai</p> </div>	<div data-bbox="963 1350 1201 1576" data-label="Image"> </div> <div data-bbox="983 1576 1182 1637" data-label="Caption"> <p>Saulės simbolis Ganos Respublika</p> </div> <div data-bbox="900 1637 1267 1809" data-label="Image"> </div>

Geometriniai motyvai

Tautinė juosta

Tradiciniai Afrikos tautų raštai tekstilėje

Moteriška skara

Afrikietiškos skaros - drabužiai

Antropomorfinis ir zoomorfinis motyvas dailėje

2.1 Afrika – tradicija ir šiuolaikiškumas kultūroje.

1 pav.

Šis žemynas – tai dykumų, savanų, kalnų ir plokščiakalnių, tankių tropinių miškų kraštas. Kontrastinga geografija sąlygojo ir įstabaus kultūrinio paveldo susiformavimą. Per tūkstančius metų afrikiečių gyvenimas beveik nepasikeitė. Jų būdas atsispindi vyraujančiose religijose, mene bei kultūroje. Tradicinėje afrikiečių aprangoje bei buityje vyrauja begalė raštų, spalvų, simbolinių ženklų. Taip pat kai kurie aksesuarai pvz. moters galvos apdangalai, papuošalai simbolizuoja ne tik grožį, bet ir informuoja aplinkinius apie jos padėtį visuomenėje.

Šiame darbe simbolis tiriamas kaip viena iš taikomosios dailės raiškos priemonių. Dėl išsikeltos darbo tikslo siekiama apibrėžti konkretesnes tyrimo ribas. Jos apims tradicinį tautinį drabužį ir aksesuarus. Šiose srityse puikiai atsispindi kultūrinė simbolika ir jos naudojimo paskirtis.

Specifiniai Afrikos genčių grožio kanonai

lentelė nr.2

Paveikslas	Aprašas
	<p>Ama Ndebele genties moteris iš Pietų Afrikos regiono, su <i>tradiciniu kaklo puošalu</i> kuri šiandieną išvysti ant jaunų merginų kaklų pasitaiko gana retai. Moteris ilgu kaklu laikoma gražiausia, todėl nuo pat jaunų dienų mergaitėms buvo uždedami metaliniai žiedai, kurie joms augant ištempdavo iki 40-50 cm ilgio. Šių žiedų jokiais būdais negalima nuimti, nes kaklo raumenų atrofija pasmerktu mergina staigiai mirčiai.</p>

Kichepo (rytų Sudanas) genties moteris.

Pleištinis arba ovalus diskas Afrikoje buvo laikomas svarbiu moters papuošalu. Moterys užsidėdavo šiuos diskus kai šalia nebūdavo vyro ar giminių. Tokiu būdu jos norėjo įtikti paukščiams, kurie afrikiečiams turi kultinę reikšmę. Kai kuriose gentyse šis paprotys siejamas su noru kuo labiau šokiruoti žmones savo išvaizda tam, kad išvengtų vergų pirklių. Šiandiena Afrikos jaunoji karta tik kai kuriais atvejais puošiasi lūpų kaiščiais, tačiau dažniausiai jų visai nenaudoja

Galvos išilginimas Mangbetu gentyje – dar visai neseniai tai buvo vietinės genties grožio etalonas, buvo manoma jog tokia galvos forma apsaugo moterį nuo burtų ir užkalbėjimų. Idant išgauti tokia galvos formą, ką tik gimusiom mergaitėms būdavo stipriai surišama galva.

Šiame paveiksle pavaizduotos *Tugu* genties Kenijoje merginos.

Socialinio statuso simbolis (Kenija).

Šis kaklo papuošalas simbolizuoja tai jog ji jau gali susilaukti vaikų, tačiau dar nėra ištekėjusi. Raiščius su stikliniais perlais (karoliukais) ji gauna iš savo gerbėjų. Kai smakras keliamas skaičiumi raiščių, manoma kad jai pakanka grožio ir ji gali tuoktis.

Dinka gentis (Sudanas)

2 pav.

„Dinka kariai dėvėjo aptemtus korsetus iš karoliukų, kurių nenusiimdavo nei diena nei naktį (2 pav.). Korsetą sudarydavo daug spalvotų biserio (karoliukų) juostelių, kurios simbolizavo kariūno amžių. Jaunuoliai kurių amžius buvo 15-25 m., nešiojo juodus ir raudonus karolius, purpurinius ir rožinius, tie kurių amžius 25-30 m., o tie kuriems virš 30m - geltonus. Pereinant iš vieno amžiaus tarpsnio į kitą korsetas buvo prapjaunamas ir keičiamas nauju. Raiščių gausa taip pat rodė vyro turtinę padėtį. Kuo didesni korseto aukštis nugaroje, tuo daugiau gyvulių turėjo vyro šeima. Panašų apdarą kai kuriais atvejais dėvėjo ir dinka genties merginos (2 pav.). Jos prapjaudavo korsetus savo vestuvių dieną.“

Dinka genties merginos, kurios laukė piršlybų, panašia apranga turėjo parodyti savo šeimos gerbuvį. Už būsimąją nuotaką jaunikis turėdavo sumokėti atitinkamą skaičių galvijų. Be to, dinka gentis tikėjo jog prisiūti perlai padeda vaisingumai. Merginos lygiai taip pat vaikščiojo nuogos, tik dėvėdamos šį aksesuarą.

Trikampiai ant merginos diržo simbolizavo jos moteriškumą. Apyrankes iš dramblio kaulo joms dovanojo susižavėję vyrai, buvo manoma kad dramblio kaulas turi magišką galią bei simbolizuoja turtą. Trumpai kirpti plaukai – duoklė savotiškai madai.

Laisviausios Afrikos tauta – klajokliai tuaregai.

Tuaregai – klajoklių gentis Afrikoje. Juos vadina pačia išdidžiausia, labiausiai nepriklausoma ir gražiausia Afrikos tauta. O dar juos vadina „mėlynąja dykumų tauta“, todėl kad tuaregai dažo savo drabužius indigo spalva, ir dargi sausu būdu akmenimis įmušant į audinį indigo spalvos dažus (3 pav.). Todėl netgi jų oda turi mėlsvoką atspalvį. Kadangi pats spalvos išgavimas nėra lengvas procesas, tai tamsiai mėlynos spalvos galvos apdangalus galėjo sau leisti tik pasiturintys asmenys.

3 pav.

„Tuaregai – gentis kurioje vyrauja matriarchatas. Moterys valdo žemes, šeimos brangenybėmis, turi teisę išsiskirti su vyru. Tačiau genties vadas būna vyras, jam tai perduodama per moters giminės liniją. Moterys kosmetikai naudoja ochra, dėvi išskirtinai sidabro papuošalus o aukso ne. Papuošalai atspindi šeimos istoriją, miestą iš kurio ji kilusi.“

Klajokliu Tuaregų gentyje galvos apdangalus nešiojo vyrai. Moterų veidas ir rankos buvo atviros. Tai kaip vyras nešioja šį apdangalą ir kiek jų yra rodė jo socialinį statusą. Galvai aprišti reikėdavo daugiau nei šešių metrų audinio. Šį apdangalą vyrai dėvėjo tik sulaukę lytinės brandos, tai turėjo saugoti nuo smėlio, karščio ir vėjo. Vyras nenusiimdavo šio apdangalo netgi tada kai sustodavo pailsėti ar atsigerti, taip buvo daroma tam kad niekas negalėtų matyti jų burnos.

Afrikos egzotika: *khanga* ir *kitenge*

4 pav.

Bene pats patogiausias būdas vaikščioti su vaiku, tai yra neštis jį ant rankų arba persirišus skara - ***khanga*** (*pavadinimas kilęs nuo paukščio – perlavištės, kuris vietinėj kalboj skamba kaip kaga ar khanga*). Afrikoje moterys vaikus nešasi visur su savimi, dirbdamos buities darbus, nešiodamos vandenį ir t.t.

Darbo metu moterys pririša savo vaikus prie nugaros ar prie klubų, todėl visada jaučia vaiko judesius.

Khanga – tai stačiakampis medžiagos gabalas maždaug 1x1,5m iš natūralios medvilnės. Privalomas atributas – ištisinė linija per visą audinio perimetrą. Tradicinė *khanga* tokio dydžio kad apgaubs nuo kaklo iki kelių. Dažniausiai jos perkamos poromis, tai vadinasi - *doti*.

Taip egzistuoja i *khanga* panaši skara vadinama *kitenge*, tai khangos „vyresnioji sesuo“. Ji gaminama iš kiek plonesnės medžiagos, yra didesnio pločio ir įrėmintą liniją turi tik išilginėje pusėje. Dažnai *kitenge* buna populiarene tarp mamų, nes ji ilgesnė ir patogesnė.

Ši aksesuarą galima nešioti kaip drabužį, kaip dalį drabužio, kaip skarą, galima ja apsigauti pečius arba galvą, ir be abejo joje nešioti vaikus. Jas vyrai dovanoja savo žmonoms, motinos, seserims, neretai ir patys jomis gobiasi namuose. Manoma kad *kanga* atsirado rytineme Afrikos krante Zanzibare 19 amžiaus viduryje. Čia ja atvežė audiniais prekiaujantys portugalų pirkliai. Tai buvo 0,5m pločio audinio rulonai, irmarginti nuostabiais kvadrato formos raštais. Audinys buvo naudojamas nosinėms (*laso*) siūti, tačiau vietinės moterys sugalvojo susiūti 2x3 kvadratus, ir gavo margaspalvį audinį. Todėl kvadratais buvo pradėtas marginti ištisas audinys. Pradžioje *khanga* buvo naudojama kaip drabužio dalis ir tik tarp pasiturinčių asmenų.

1.3.2 Šiuolaikinės kultūros esminiai bruožai Afikoje.

Šiandieniniame pasaulyje nepaliaujamai kalbama apie globalizacijos sklaidą ir jos (ne) naudą, o kiekviena tauta savo ruožtu stengiasi parodyti tai, ką turi gražiausia, kuo gali didžiuotis. Masinė kultūra šiandien sklinda šviesos greičiu internetinio ryšio pagalba. Atrodo kad nebeliko žemėje vietos, kurios ji nekliudė. Pasaulis nuolatos kinta, keičiasi, ir tai yra natūralūs procesai. Tačiau šiandien šie mąstai spartūs kaip niekada. Vienareikšmiškai teigti gerai tai ar blogai, matyt neįmanoma. Visi globalūs reiškiniai turi teigiamas ir neigiamas puses.

Šiuolaikinė Afrika – civilizuotas žemynas. Žinoma, savo išsivystimo lygiu sunku ją būtų lyginti su kuriuo nors kitu kontinentu, tačiau vis dėlto ji jau nėra tokia tolima ir atsilikusi kaip tai buvo anksčiau. Viena didžiausių problemų yra esama visuomenės atskirtis tarp civilizuotų miestų ir dar šiandieną egzistuojančių gentinių bendruomenių. Neraštingumas, skurdas, pilietiniai karai, korupcija – visa tai egzistuoja šalia prabanga tviskančių kurortų ir .t.t.

Kalbant apie šiuolaikinę Afrikos kultūrą, visų pirma reikia paminėti tai, jog šiame žemyne ir šiandien gyvuoja begalė įvairių tautų tradicijų. Čia susipynę čiabuvių papročiai su musulmonų, krikščionių bei kitų religijų atvežta pasaulėžiūra..

Šiandieniniame pasaulyje, kur neoficialia „religija“ tampa internetas ir televizija, masinė pop kultūra laisvai skinasi kelią į žmonių sąmonę. Mados sklindančios iš tv ekrano, jauniems žmonėms dažnai tampa kultu. Mėgdžiojimas, stiliaus kopijavimas įgauna saviraiškos ir protesto formą. Afrikos žemynas ne išimtis. Čia sėkmingai pinasi tradicija ir šiuolaikinės pop kultūros „dievai“ . Dažniausiai tai apibrėžiama savokomis *kičas* arba *eklektika*. Tačiau šiandieną visas pasaulis dūsta nuo šių meno reiškinių bet kartu ir gyvena jais. Drąsiai galima teigti jog tai tapo kadienybės dalimi. Juodaodžių muzika sklindanti iš tv ekranų traktuojama kaip pop kultūros reiškinys, tuo tarpu apeiginis jų šokis yra tradicija. Afikoje, kur visa drabužių mada mirga nuo tradicinių motyvų, *kičas* atranda savo terpę ir dažnai netgi neiškrenta iš bendro konteksto, o kaip tik prigyja ir įgauna naujas formas.

Šiuolaikinės kultūros įtaka Afrikos tautų madai

Nagrinėti Afrikos tautų šiuolaikinę madą reikėtų pradėti nuo to, kas yra kuriama profesionalių dizainerių, ir kas yra dėvima gatvėje.

Afrikos gatvės mada yra įdomi, dinamiška, kartais pribloškianti, kartais *efemeriška*, be abejo visuomet atspindinti realiai egzistuojančias „mados tendencijas“. Čia dėvima tai kas yra gražu liaudžiai, kitiška produkcija taip pat ne išimtis. Labai išraiškinga aprangos *eklektika* vyrauja jaunimo madoje. Jie atspindi šiuolaikinį pop kultūros pulsą. Amerikietiškos kepuraitės, marškinėliai su įvairiais atvaizdais, pvz. Baracko Obamos, Michaelio Džeksono ir kitais. Visa tai derinama su džinsais, sijonais ir (5 pav.)

5 pav.

Profesionalūs dizaineriai kuriantys įvairiose Afrikos respublikose kaip ir bet kurioje kitoje šalyje, dažnai orientuojasi į garsiausių Europos mados namų diktuojamas tendencijas. Tačiau jų darbai alsuoja tautiniu mentalitetu, kuris neabejotinai atsispindi kūryboje. Žymūs kūrėjai dažnai emigruoja į Europa ir ten sėkmingai kuria, arba baigę mokslus grįžta ir dirba tėvynėje. Afrikos kūrėjai šiandieną niekuo nenusileidžia Europos, Amerikos ar Azijos mados meistrams. Organizuojamos mados savaitės į kurias suplūsta žurnalistai ir publika iš viso pasaulio. Šiuose renginiuose drabužių bei aksesuarų kolekcijas pristato žinomi žemyno dizaineriai: **L’or d Afrique** (Pietų Afrikos respublika), **Ituen Basi** (Nigerija), **Mustafa Hassanali** (Tanzanija), **Helen Asrat** (Etiopija) ir daugelis kitų. Taip pat čia ieškoma naujų talentų, kuriems atveriamos durys į mados olimpą (*priedai Nr.2*).

II. ŠIUOLAIKINĖS MADOS KONCEPTUALUMAS IR EKLEKTIKA

Šiuolaikinė moda – globali, nepaklūstanti jokiems standartams, turinti begalę veidų ir išraiškos formų. Kostiumo moda visais laikais atspindėjo dominuojančias laikmečio nuotaikas, vyraujančius meno stilius, ekonominę ir politinę situaciją. Tačiau šiandiena ji jau nėra vien tik sijono ilgis ar madinga spalva. XXI amžiaus podiumas alsuoja absoliučia stilių samplaika - *eklektika*). Derinti tai kas nesuderinama, siekti efekto neįtikėtinomis priemonėmis, šokiruoti - šiandien tai būdinga daugumai meno rūšių. Moda dažnai tampa nesuprantama vien dėl savo naujos išraiškos formos. Tokių stilių dažnai diktuoja *konceptualaus* meno pasiekėjai.

Konceptualus menas (angl. Concept (ual) Art – koncepcijų, idėjų menas) - postmodernistinio meno rūšis XX a. 7 dešimtmetyje amerikiečių dailininko Sol Le Vito (Sol Le Witt) dėka įsigalėjęs dailės krypties pavadinimas. Atsirado JAV ir Vakarų Europoje kaip reakcija į minimalizmą pagrįstą teiginiu, kad meno kūrinys iš esmės tėra fizinis daiktas (*Dailės žodynas*)

„Šio meno pagrindas – pats kūrybinis sumanymas, projektas, idėja. Jis gali būti pateikiamas žodžiais, techniniu piešiniu, fotografija, dokumentais. Dailės kūrinio atlikimas pasidaro antraeilium dalyku – pirmoje vietoje atsiduria pagrindinis sumanymas ir idėja. Taigi vietoj užbaigto paveikslo ar skulptūros eksponuojami eskizai, oficialūs raštai arba instrukcijų tekstai, skatinantys žiūrovą veikti patį.“

Konceptualiosios mados įsigalėjimas dizainerių darbuose

6 pav.

Praeito šimtmečio 7 dešimtmetyje padiktavęs konceptualiojo meno tendencija, įnešė svarų indėlį į mados pasaulį. *Paco Rabanne* pirmą kartą šokiravo

publiką 1966 m., kai pristatė 12 suknelių iš modernių audinių. Stebint damoms su perlų vėriniais ir jų solidiems palydovams, ant podiumo pasirodė juodaodės merginos metalinėmis suknelėmis. Publiką ištiko šokas.

Konceptualizmui padėjo susiformuoti minimalizmas. Jo įtaka šiandienos industrijoje taip pat sviri. Mados pasaulyje nepralenkami minimalistai – konceptualistai yra japonai. Šios šalies dizaineriai itin virtuoziskai žaidžia mada: *Issey Miyake, Rei Kawabuko, Yohji Yamamoto*. Lakoniškos arba itin konstruktyvios ir švarios formos, išraiškingas dizainas, origami meno įtaka – tai Japonija.

Konceptuali juvelyrika Lietuvoje

11 smeigtukų. 2009 Rankų papuošalas „Skraistė“. 2006 Kaklo papuošalas „Aguoninis“ 2009

7 pav.

Lietuva turi taip pat įdomių kūrėjų, kurie dirba konceptualia maniera. Jaunesniosios kartos *Eglė Čėjauskaitė – Gintalė, Kristina Dulevičiūtė, Jurgita Erminaitė*, pelnytai susikūrusios sau puikią reputaciją parodomis Lietuvoje ir užsienyje bei originaliais ir konceptualiais darbais, nepraleido galimybės pasisemti iš baltiškiosios gelmės. Pasak *Jurgitos Ludavičienės (2003)*: „Jos nekopijuoja senųjų papuošalų; tai būtų ir neįmanoma, kadangi mechaniškas vizualusis formų ir ornamentikos pamėgdžiojimas nekuria meninės kokybės. Autorės kuria sąvają – originalią, įsimenančią, konceptualią – baltiškų papuošalų versiją.“ Darbuose išlieka atpažįstamos formos, medžiagos, tačiau patys kūriniai alsuoja unikalios šiuolaikiškumo ir archaikos derme. *K. Dulevičiūtė*

Eklektika (gr.eklektikos – išrenkantis). Tai praėjusių epochų ar anksčiau gyvenusių menininkų stilistinių priemonių naudojimas, trūkstant savų kūrybinių idėjų. Ji buvo itin paplitusi XIX amžiuje, ypač architektūroje. *Eklektika* kaip reiškinys siekia seniausius antikos laikus, kiekviename meno istorijos laikotarpyje ji pasireiškia įvairiose srityse.

Šiandien *eklektika* itin populiari. Ji nevaržo ne tik menininko, bet ir vartotojo laisvės. Galima rinktis skirtingo stiliaus interjero detales, kurios papildo viena kitą. Taip pat drąsiai galima vilkėti klasikinį kostiumą ir avėti sportinę avalynę. Tai gali atrodyti stilingai. Pasak juvelyrės *Jurgos Karčiauskaitės-Lago*, buvo metas, kai aukso ir sidabro papuošalus derinusios moterys galėjo būti apkaltintos neskoningumu. O dabar puoštis, pavyzdžiui, sidabro auskarais ir tuo pat metu nešioti aukso žiedus - madinga. "Aksesuarai ir papuošalai gali tarpusavyje "pjautis", - sako juvelyrė. Tačiau kad ir kokie skirtingi būtų, jie turi pasižymėti panašia stilistika." (*Giedrė Petkevičiūtė*2009).

2.2 Art deco – įmantri prabanga iš Rytų

Greitis, kelionės, prabanga, laisvalaikis ir modernumas buvo tai, ko troško trečiojo dešimtmečio madą suprantanti kultūra. *Art deco* stilius buvo tarsi liuksuso etalonas: baldžiai naudojo brangiausių rūšių medieną, vėžlio šarvus, perlamutrą, ryklių bei gyvačių odą. Skulptoriai derino savo dirbiniuose malachitą, agatą ir dramblio kaulą. Tokius daiktus galėjo įsigyti tik labai turtingi rafinuoto skonio žmonės. *Art deco* formavosi ir išreiškė komunikaciją, masinės gamybos ir masinės kultūros formavimosi epochą. Stilius lengvai įsitvirtino pramoninėje grafikoje, plakate, reklamoje, taikomojoje dailėje.

Ilgą laiką *art deco* apskritai buvo laikomas *art nouveau* ir modernizmo priešprieša, ir tik septintame dešimtmetyje įgavo savo vardą. Šis stilius turi panašumų su jais abiem. Ideologine prasme, kaip ir jų pirmtakai *Arts and Crafts* bei *art nouveau* judėjimų atstovai, *art deco* dizaineriai siekė panaikinti skirtumus tarp vaizduojamojo bei dekoratyvinio meno ir dar kartą patvirtino menininko- amatininko vaidmens svarbą tiek modeliuojant, tiek gaminant.

Fovizmo, kubizmo, futurizmo, ekspresionizmo ir abstrakcionizmo įtaka atsispindi *art deco* linijose, formose ir spalvose. Įvykiai už meno pasaulio ribų pasirodė dar labiau jaudinantys. Egzotiškos Sergėjaus Diagilevo Rusų baletų dekoracijos bei kostiumai atskleidė rytiečių ir arabų rūbų motyvus. 1922 metais atradus Tutanchamono kapą, tapo populiarūs egiptietiški motyvai ir tviskančios metalo spalvos. Amerikiečių džiazų kultūra ir tokie šokėjai, kaip Josephine Baker, audrino vaizduotę, kaip ir „primityvioji“ afrikiečių skulptūra.

Art deco stilizacija buvo plačiai paplitusi ir be galo populiari. Ji pasireiškė įvairiose srityse: nuo juvelyrinių dirbinių ir žiebtuvėlių iki filmų dekoracijų, nuo paprastų namų iki kino teatrų interjerų, prabangių transporto priemonių ir viešbučių. Jo veržlumas ir fantazija atspindėjo „audringo trečiojo dešimtmečio“ dvasią ir suteikė galimybę išsigelbėti nuo ketvirtojo dešimtmečio depresija

2.3 Skirtingu kultūrų interpretacijos šiuolaikinių dizainerių kūryboje.

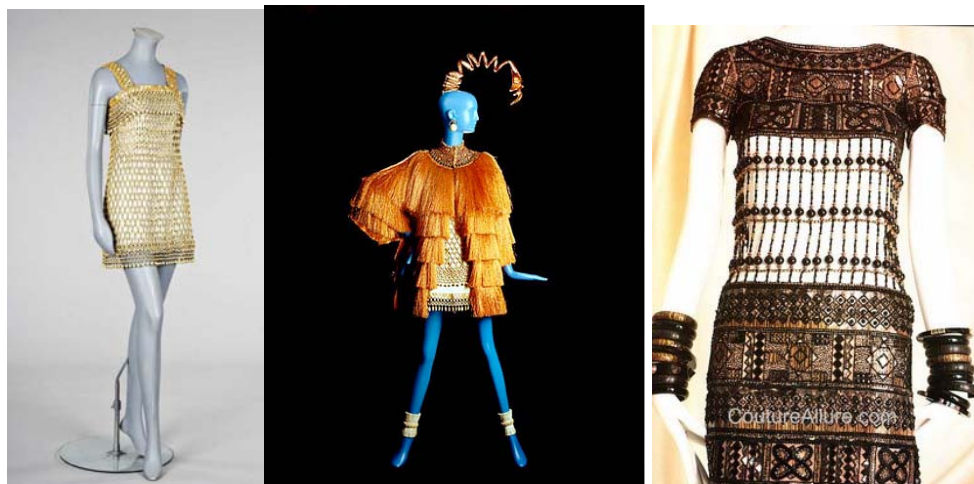
8 pav.

Kiek tam tikros šalies kultūra gali veikti mados raidą, silueta, formą? Žodyje „etninis“ slepiasi visos šalies daugiasluoksnis kultūrinis identitetas. Tautodailės ornamentai puošiantys audinius, turi galingą užtaisą – semantinę gelmę. Istoriskai susiklostę kultūriniai klodai yra nuorodos į šalies istoriją, simboliką, mitologiją.

Šio sezono naujiena – etno motyvai? Netiesa. Peržvelgę mados raidą nuo XX a. pradžios, pamatysite, kad etno niekur nebuvo dingęs. Jis visada buvo čia. Tik nuolat kito, kaip ir spalvos, siluetai ar audinių raštai. Garsusis prancūzų dizaineris Paulis Poiret (kurio įtaka XX a. madai prilyginama Pablo Picasso indėliui į XX a. meną) 1903 m. atidarė savo saloną ir po kelerių metų sulaukė neįtikėtinos sėkmės. Jis gerai išmanė, ko reikia, kad drabužis padarytų įspūdį – audinių savo siuviniams kūrėjas ieškodavo Rytuose. Po to atėjo eilė Egipto etno motyvams. 1922 m. buvo atrasta Tutanchamono kapavietė, tad egiptietiški hieroglifai, lotoso žiedai, skarabėjai iš faraono aplinkos „persikraustė“ į europiečių juvelyrinę ir drabužių raštus, kur, beje, labai derėjo su puošniu *art deco* stiliumi.

Stipriau nei kino filmai madą veikia politiniai ir visuomeniniai įvykiai. Septintasis dešimtmetis buvo mažų revoliucijų metas – maištaujanti jaunoji karta nusprendė sukurti naujas gyvenimo taisykles, o kaip jas keičiant dėvėti senus drabužius? Indija buvo ta šalis, kurios meną, filosofiją, religiją vakariečiai atrado iš naujo – Amerikos intelektualai koledžuose dažnai kalbėdavo apie induizmą ir zen budizmą, o tokia žymi grupė kaip „The Beatles“ 1968 m. nukeliavo į Indiją pas guru Maharishi Mahesh Yogi pasimokyti transcendentinės meditacijos.

Tuometiniai hipiai iš užsienio šalių vežėsi ir minties laisvės idėjas, ir tų kraštų aprangos detales, drabužius, kurių anksčiau daugelis nebuvo matę. Taip Europos miestuose greta kostiumuotų klerkų atsirado laisvus drabužius nešiojantys sugrižėliai iš šiltų kraštų. Pasikeitę vaizdai gatvėse įkvėpė dizainerius kurti improvizacijas šių vaizdų tema.

9 pav. Yves Saint Laurent. 1967. Pavasaris – vasara.

Yvesas Saint Laurentas buvo vienas iš tų, kuriuos ypač sudomino afrikietiški motyvai. Dizaineris netgi turėjo vasaros rezidenciją Maroke, kur praleisdavo nemažai laiko. Nuo aštuntojo dešimtmečio vidurio iki pabaigos kaftanas, kimono, mu‘umu‘u, djellaba, jalabiya ir kitų keistų pavadinimų drabužiai itin pamėgti dėl patogumo ir imti nešioti namie. Gamintojai juos siuvo iš egzotiškų audinių, pakraščius siuvinėjo sidabrinėmis, auksinėmis ir metalinėmis detalėmis. Aštuntajame dešimtmetyje mėgtų *ethno* motyvais dekoruotų daiktų sąrašą galima būtų tęsti ir toliau – valstietiško stiliaus palaidinės su kilputėmis ir nėriniais, Graikų salose gaminti bikiniai ir rankinės iš makramė (pinikai iš siūlų), vašeliu nertos liemenės ir skaros iš Ispanijos, čigoniškos palaidinukės su didelėmis iškirptėmis ir pūstomis rankovėmis.

III. KŪRYBINIO PROJEKTO REALIZAVIMAS

3.1 Kolekcijos idėja –koncepcija – artimiausių prototipų analizė

10 pav.

Kolekcijos idėja yra sukurti afrikietiškais motyvais pagrįstą šiuolaikinių rankinių kolekciją. Koncepcija trys rankines, trys kišenės remiasi šiuolaikinės moters aksesuarais, kurie iš didelių rankinių virsta palaipsniui virsta rankinėmis – kišenėmis. Pagrindinė ašis yra afrikos moterų tradicinis aksesuaras – drabužis -skara *khanga* (pavadinimas kilęs nuo paukščio – perlavištės, kuris vietinėj kalboj skamba kaip kaga ar khanga). Pav.. Afrikoje moterys vaikus nešasi visur su savimi, dirbdamos buitines darbus, nešiodamos vandenį ir t.t. Darbo metu moterys pririša savo vaikus prie nugaros ar prie klubų, todėl visada jaučia vaiko judesius.

Šis aksesuaras yra ašis nuo kurios pradedama vystyti tolimesnė kolekcijos dalis. Nuo didelių krepšių pereinama prie dviejų kišenių, dviejų rankovių ir vienos kišenės – kaklo papuošalo. Tai paskutinis modelis, konceptualiausias kišenės variantas, jį tarsi indas, į kurį moteris kaip ir į kišenę gali susidėti reikalingus daiktus. Tai nėra funkcionalus gaminytis, veikiau atskleidžiantis pačią meninę idėją. Kolekcijos vystymasis yra nuo funkcionalios kuprinės iki kišenės – indo kurio paskirtis labiau dekoratyvinė – idėjinė.

Visoje kolekcijoje apstu afrikietiškos simbolikos. Tačiau ja stengiamasi atskleisti ne tiesiogiai, o interpretuojant, ne kopijuojant o ieškant naujų išraiškos formų.

Tai daroma interpretuojant *kitenge* aksesuaro formą, taip pat pati odos plastika yra minkšta, pynimai jaukūs, atkartojantys tradicinius ir netradicinius pynimo būdus. Spalvų įvairovėje atpažįstamos skirtingose gentyse dominuojančios spalvos. Tai tuaregų genties mėgstama turkio spalva, masajų genties violetinė ir bordo, kitų genčių taip mėgstamos ryškios geltona, žalia ir jų deriniai su kitais atspalviais.

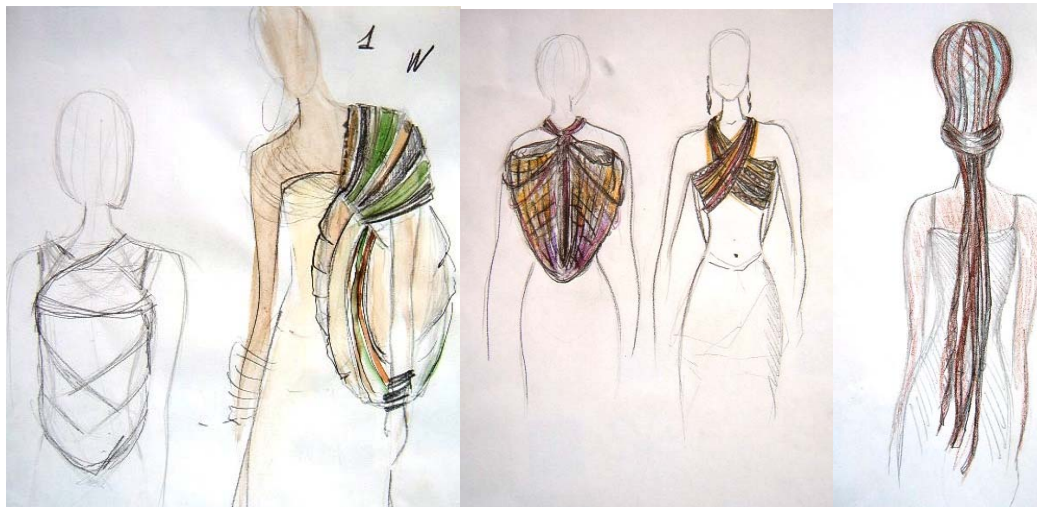
Faktūrų, raštų žaismas, simetrija ir asimetrija žaidžia tarpusavyje sudarydama įdomius derinius. Žaismas, raštai, lengvumas – tai yra tai, ką norima padaryti iš odos

Kolekcijos vystymas turi atitinkamą kryptį. Nuo funkcionalumo iki abstrakčių formų. Pirmieji modeliai yra funkcionalesni, su kelioninio kostiumo elementais t.y. patogumas, laisvas kirpimas, kišenės, aksesuarai. Kolekcijos viduryje modeliai pradeda virsti į kiek abstraktesnius, nebe tokius funkcionaliūs. Kolekcijos pabaigoje drabužio forma tampa lakoniška, labiau jaučiama Afrikietiško kostiumo įtaka. Taip pat atsiranda daugiau šviesių, pastelinių spalvų.

Kuriant drabužių kolekciją, svarbu išlaikyti drabužių linijos vientisumą. Tam pasitelkiamos tokios kompozicijos priemonės kaip spalva, ritmas, simetrija, asimetrija

3.2 Meninės vizualizavimo priemonės: eskizai.

Pirminiai aksesuarų eskizai

11 pav.

Kolekcijos modeliai

12 pav.

13 pav.

14 pav.

15 pav.

3.2 Odos technologinių galimybių studija (technologiniai pavyzdžiai).

16 pav.

17 pav.

18 pav.

19 pav.

3.3 Konstruktinio sprendimo paieškos

Darbo eiga

20 pav.

21 pav.

22 pav.

3.4 Galutinis meninis sprendimas

Fotosesija

IŠVADOS

1. Šių dienų pasaulyje tautiniai identitetai ir jų ženklai yra tapę vartojimo objektais. Tai iškraipo natūralią jų būtį, tačiau, kita vertus, teikia naujų prielaidų jų egzistencijai. Pasirinkta Afrikos etno tema paskatino nuodugniau tyrinėti šio žemyno paveldą ir atrasti jame egzistuojančius specifinius taikomosios dailės objektus. Taip pat teorinėje darbo dalyje buvo ieškoma tapatumo ženklų tarp Afrikos ir Baltų kultūrų. Jų atrasta nemažai, lyginant tarpusavyje taikomojo dailės meno objektus.
2. Analizuojant teorinę ir vaizdinę medžiagą, buvo pastebėta, jog studijų laukas labai platus, todėl paieškų ratas susiaurėjo pasirinkus afrikietiškos moteriškos skaros prototipą. Remiantis juo, buvo kuriami įvairūs rankinių variantai.
3. Kolekcijos vystymas tyri kryptį. Aksesuaras transformuojasi ir keičia savo paskirtį visuose modeliuose. Kolekcijos vystymo kryptis – nuo funkcionalaus iki konceptualaus.
4. Ši rankinių kolekcija, tai asmeninis požiūris į moterišką aksesuarą, kuriame svarbi pati idėja. Formos, raštai, faktūros ir kiti meniniai sprendimai savo išraiškos forma atspindi afrikietiškos kultūros ypatumus. Netikėti sprendimai aksesuaruose būtini, kadangi šių dienų moda yra be galo dinamiška, kelianti vis daugiau uždavinių kūrėjams.

SIŪLYMAI

Konceptualūs sprendimai gali tarnauti kaip idėjos, vystant serijinės gamybos gaminius. Formos, raštai, faktūros ir kiti meniniai sprendimai savo išraiškos forma atspindi afrikietiškos kultūros ypatumus, todėl neišprastai atrodo šiandienėje lietuviškoje mados rinkoje. Ši kolekcija gali būti pristatoma įvairiuose mados renginiuose bei projektuose.

Literatūros sąrašas

1. Adomas Butrimas. Baltų menas.(2009).Vilnius
2. Algirdas Gaižutis (1993). Kultūros vertybės ir erzacai. Vilnius
3. Antanas Andrijauskas (1995). Grožis ir menas.Vilnius
4. Amy Dempsey. Stiliai, judėjimai ir kryptys.2004.“ Presvika“
5. Auguste Racinet (2003).The Compleate costume History. Koln.
6. Claude Frontasi (2007). Vizualioji meno istorija.
7. Clifford Geertz (2005). Kultūrų interpretavimas. Baltos lankos
8. Heike Owusu (2000) African symbols. New York /London. Sterling
9. Hans Biedermann. Naujasis simbolių žodynas (2002). Vilnius
10. Yvone Ayo (1998). Afrika. Žvilgsnis į pasauli. Vilnius
11. Jurij Lotman (2004). Kultūros semiotika, straipsnių rinktinė. Baltos lankos.
12. Lionė Lapinskienė (2006).Simbolinių reikšmių žodynas .Kaunas
13. Pranė Dundulienė (1988).Lietuvių liaudies kosmologija. Vilnius
14. Rasa Račiūnaitė, Dalia Senvaitytė, Arūnas Vaicekuskas (2001). Senovės lietuvių pasaulėžiūra. Kaunas
15. Tarptautinių žodžių žodynas, ketvirtas leidimas. (2005).Vilnius.
16. Senovės baltų kultūra. Senovės Baltų simboliai (1992). Lietuvos kultūros ir meno institutas. Vilnius.
17. Sudarytojas Stasys Juknevičius (1995). Kultūra ir religija. Vilnius
18. Sudarytojai: Žilvinas Beliauskas, Stasys Juknevičius (1993). Kultūros prigimtis. Vilnius.

Interneto prieigos

1. Корнилова А.В., г.Томск, 2009
<http://mama.tomsk.ru/images/baby/kanga5.jpg>
2. Giedrė Petkevičiūtė 2009. straipsnis“ Eklektika, asimetrija ir prabanga“
http://www.ve.lt/gallery/2006-10-28/sepr5-2j_.jpg
3. www.technologijos.lt
4. http://bp0.blogger.com/_JF8UtJK3aog/ReuIOQfWYBI/AAAAAAAAAiM/x9XPi99r7XE/s400/mama+africa.jpg 2pav.
5. <http://media.lonelyplanet.com/lpimg/5044/5044-13/preview.jpg> 3 pav.
6. <http://southafricanstreetstyle.files.wordpress.com/2008/08/veleko7.jpg?w=291&h=389> 4pav.
7. <http://img4.imageshack.us/img4/7137/mg3585m.jpg> 5pav.
8. [L'ord Afrique by Auditions at Arise Africa Fashion Week 2009](http://www.ordafrique.com/auditions-at-arise-africa-fashion-week-2009) 5pav.
9. <http://www.jpf.go.jp/e/culture/new/0506/img/Lee%20Bul.jpg>
http://theeveslikeus.files.wordpress.com/2009/04/miyake_seashell_1985.jpg 6 pav.
10. <http://picasaweb.google.com/egle.ce/BaltuMeno#> 7 pav.
11. http://2.bp.blogspot.com/_RkdN7kEoRcE/SVYZ2-4KDXI/AAAAAAAAAB5I/m0Bo2XETUlo/s400/yslafrica.jpg 8-9 pav.

